

משפחת לרנר היקרה, מרים חברתי לספסל הלימודים,
ילדים, נכדים, בני משפחה נוספים
פרופסור אלברשטיין, חברתי מיכל, דיקנית הפקולטה שלנו
פרופסור בנדור, סגן הדיקנית למחקר, דוקטור חבה סגן
הדיקנית להוראה, פרופסור דנציג, סגן הדיקנית לבינלאומיות
חברי סגל הפקולטה
ערב טוב לכולם

התמונה האחרונה שבה אני רואה את שלום, היא כאן, בחנייה
מתחת לבניין הזה. השעה 5:00 אחר הצהריים, שלום מסיים
את עבודתו הקבועה, המדוקדקת, המתמידה, המעולה,
המשפיעה כשהוא בדרכו לעולמות הנפלאים המקבילים
שהקים לצד עבודתו המקצועית, עולם התורה, ועולם
המשפחה.

אנחנו משוחחים על דא ועל הא, שואל לשלומי, לעבודתי, ואני
במקביל שואלת אותו. והוא נוסע הביתה. וכמה ימים לאחר
מכן, הוא איננו. נלקח בחטף לישיבה של מעלה. קשה!

כשיעקב חבה פנה אלי וביקש שאשא דברים לזכרו של שלום,
עלה בדעתי לצייר לכם ציור של שלום במקביל להתפתחות
הפקולטה שלנו הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן,
במטרה להבין ולהציג את תרומתו הייחודית והחשובה לצמיחת
הפקולטה ולהסיק ממנה מסקנות לגבי התפתחותה בעתיד.

שלום למד בפקולטה לאחר שרכש ידע תורני מעמיק בישיבת כרם ביבנה. הוא למד במחזור השני של הפקולטה והחל את לימודיו בשנת תשל"ב (סוף 1971) שנה שבין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים. התאריך הזה ידוע לי לא מעיון בקורות חייו או בצ'אט ג'י פי טי אלא מידע אישי. אני התחלתי את לימודיי בפקולטה שנתיים אחרי שלום בסוף 1973 לאחר מלחמת יום הכיפורים כששלום כבר היה בשנה גימל ללימודים. הפקולטה דאז הייתה פקולטה קטנה מאוד. כולם הכירו את כולם. כמעט משפחה. מספר התלמידים בכיתה לא עלה על 30, ואחוז הנשים מביניהם נע בין 10 ל-15 אחוזים. משרדי הפקולטה שכנו בבניין המתמטיקה ששוכן עד היום מערבית לבנין שאנחנו יושבים בו כעת, מול העיגולים (זכרונם לברכה) שהיו פינת ההסעדה המרכזית בקמפוס. הלימודים התקיימו לא רחוק משם בבנין אפור (וקצת מפחיד) בבנין הכימיה.

מורי הפקולטה היו רובם אמריקאים שעלו לארץ: פרופסור אנקר יבדל לחיים ארוכים, מייסד הפקולטה – משפט פלילי, פרופסור פול בריס ז"ל – משפט מסחרי, פרופסור צבי שרייבר ז"ל – סדר דין אזרחי ושני ישראלים פרופסור שלום אלבק ז"ל – משפט עברי, הוא פרופסור יעקב נאמן ז"ל – לימים שר המשפטים – דיני מיסים או משפט חוקתי. זהו. זה היה הסגל ואת ההשלמות נתנו מרצים מאוניברסיטת תל אביב למשל:

פרופסור ברוך ברכה. הוא לימד משפט מנהלי, או מרצים מאוניברסיטה העברית בירושלים, למשל: פרופסור יהושע וייסמן לימד דיני קניין, ומרצה מעולה נוסף (די ידוע) פרופסור אהרון ברק, לימד דיני נזיקין בשנה א' ודיני שטרות בשנה ג'. שלום היה תלמידם וממשיך דרכם במלא מובן המילה ומיקד את מחקריו ואת ההוראה שלו בתחומים שהם לימדו, דיני קניין ודיני שטרות.

מטרת הקמתה של הפקולטה למשפטים בבר אילן כפקולטה שלישית במדינת ישראל בשנת 1969 הייתה לכוון בית להכשרת משפטנים שיהיו בקיאים בנוסף לתחומי המשפטים האחרים שנלמדו בפקולטאות הקיימות בירושלים ובתל אביב גם במשפט עברי. נחזור לנושא המשפט העברי בהמשך ולפני כן עוד כמה מילים על תולדות הפקולטה ושלום.

הפקולטה של היום היא פקולטה מאוד שונה מזו ששלום למד בה ואפילו מזו שבה התחיל את דרכו המקצועית או אפילו זו שכהן בה כדיקן. אין בה 30 תלמידים בשנתון, אלא 300 ולא חמישה חברי סגל אלא 40 קבועים ועוד מורים רבים מן החוץ.

מטבע הדברים, ההתרחבות הזו הובילה לגיוון רב הן בזהות הסטודנטים והן בזהות חברי הסגל שמכהנים בה כמרצים

וחוקרים. זו כבר לא פקולטה שתלמידיה או בוגריה כולם בעלי רקע תורני רחב, זו פקולטה מאד פלורליסטית. יש בה שומרי מצוות וכאלו שאינם, יש בה בעלי רקע תורני וכאלו שאינם, יש בה יהודים ויש בה ערבים הן בקרב הסטודנטים והן בקרב המרצים. יש לה אתגרי מחקר והוראה לוקליים ואוניברסליים והיא מתחרה בהצלחה רבה בכל פקולטה מחקרית למשפטים במדינת ישראל.

לאור זאת עולה השאלה, האם נכון היום להמשיך ולהניף בפקולטה גם את דגל המשפט העברי שהיה הבסיס הרעיוני להקמתה?

השאלה של מקומו של המשפט העברי במשפט הישראלי באקדמיה, בחקיקה ובשפיטה היא שאלה מורכבת. לאחר חקיקת חוק יסוד המשפט תש"מ 1980, התפתח מתח בין שתי תפיסות, זו שהוביל השופט פרופ' מנחם אלון, שראה בחוק שער רחב לקליטת המשפט העברי למשפט המדינה, לעומת גישתו של השופט פרופסור אהרון ברק על פיה שער הכניסה של המשפט העברי למשפט הישראלי הוא צר ושמור למקרים נדירים של לקונה, וגם אז מדובר רק על הכלת ערכי היסוד האוניברסליים המשתקפים במורשת ישראל.

גם התיקון לחוק יסודות המשפט מ-2018 שהוסיף לחוק במפורש לצד המילים "מורשת ישראל" את המילים "המשפט העברי", לא שינה כהוא זה בוויכוח.

גם במחקר האקדמי בתחום המשפט העברי התפתחו שתי גישות מרכזיות סותרות. הראשונה הובלה על ידי פרופסור מנחם אלון, שגרס שיש לאמץ ככל הניתן פתרונות של המשפט העברי בסוגיות משפטיות ולקלוט אותם למשפט הישראלי. לעומתו הוביל פרופסור אנגלהרד ורבים מהחוקרים שבאו בעקבותיו את הגישה שהמחקר במשפט העברי לא נועד לפתור פתרונות קונקרטיים עכשויים במשפט הישראלי אלא שבמחקר המשפט העברי יש לבחון לעומק שאלות פילוסופיות, היסטוריות, פילולוגיות ותלמודיות של המשפט העברי כערך אקדמי עצמאי ולא קונקרטי לישום.

שלום, פרופסור לרנר, בחר להתייחס לחקר המשפט העברי בדרך מיוחדת. המשפט העברי לא היה תחום מחקרו המרכזי של שלום. הוא עסק בחקר המשפט הפרטי, אבל הדוקטורט שלו ומאמרים שבאו בעקבותיו עסקו במשפט עברי והציגו גישה מחקרית מאד יחודית וחשובה.

שלום לא עסק בשאלת מקומו של המשפט העברי במשפט המדינה וכן לא המליץ על מחקר היסטורי, פילוסופי או תלמודי של המשפט העברי.

הוא ביקש להראות כיצד המשפט העברי עובד על פי הכלים של המשפט הכללי. הוא השתמש בכלים של המשפט הכללי להבנה ונתוח של המשפט העברי.

שלום השתמש בידע הרב שהיה לו במשפט הפרטי המודרני כמקור לניתוח משפטי מדויק ומעמיק של סוגיות קניין, אשראי, בטוחות, וחייבים במשפט העברי. הוא תרגם ושילב מקורות רבים של המשפט העברי בשיח הדוקטרינות המשפטיות המודרניות של המשפט הפרטי. לדוגמא: הוא שאל: איך הדין העברי פותר את הבעיה הכלכלית או החוזית המסוימת שעסק בה והציב את הפתרון אל מול פתרונות נוספים שנתנו מערכות המשפט הישראלית או כל מערכת משפט מודרנית אחרת שבדק.

בהיותו מומחה ראשון במעלה בתחומי המשפט הפרטי הכללי הוא ניתח את הסוגיות במשפט העברי תוך שהוא מסוגל לדייק אותן לשפת המשפט העכשווית. הוא הקפיד על קו מחקרי מאופק, רזה וענייני כמו גם אנליטי.

שלום נמנע מלהשתמש במשפט העברי ככלי לקידום איזושהי אג'נדה פוליטית או דתית. הוא הציע להשתמש במשפט העברי בלשון עכשווית לשם יישומו של המשפט העברי במסגרות תורניות כמו אלו של דיינים. כפועל יוצא, יצרה עבודתו במקביל ובנוסף גם אלטרנטיבה לפתרון בעיות על פי המשפט העברי במשפט הישראלי.

אמוץ דרכו המחקרית של שלום מאפשרת למשפט העברי לפרוח ולתפוס מקום חשוב גם בפקולטה פלורליסטית כמו זו שלנו היום. בדרך זו יש לנו כלי מחקר נוסף, יחודי ומבוסס על מורשת וחשיבה בת מאות רבות של שנים שיכולה להיות נדבך

נוסף מודרני בתוך התפתחות המשפט העברי ובמקביל עוד
דרך חשיבה לפתרון בעיות במשפט הישראלי.

הפקולטה בבר אילן בנוסף לכל אתגריה המחקריים, צריכה
להמשיך ולקחת על עצמה להיות בית מחקר מדעי לעולם
המשפט העברי בדרך שסלל שלום. לשם כך, חייבים להיות בה
בין היתר גם חוקרים רציניים שמכירים היטב את המשפט
המודרני כמו ששלום הכיר את תחומי המשפט הפרטי ובנוסף
לכך במקביל תהיה להם גם יכולת להתייחס במחקר למשפט
העברי במושגים ובדילמות עכשוויות ככלי נוסף וחשוב שיעשיר
את המחקר. לא כלי דתי, לא כלי אידאולוגי, כלי מחקרי יחודי
בעל ערך רב הנשען על מקורותינו.
שלום הראה לנו בדרכו הצנועה, הלא מתיימרת אך המקצועית
ביותר, עד כמה הדבר אפשרי תמיד, בפקולטה קטנה
והומוגנית, כמו גם בפקולטה גדולה והטרופית.
בדרכו נלך.
תהי נשמתו צרורה בצרור החיים, אמן.